

נְטִמָּא בְעִזְרָה וְנַעֲלָמָה מִמְּנוּ
טְמֵאָה, וְזָכוּר אֶת הַמִּקְדָּשׁ,¹
נְעִלָם מִמְּנוּ מִקְדָּשׁ וְזָכוּר
לְטֵמֵאָה, נְעִלָם מִמְּנוּ זֶה וְזֶה,
וְהִשְׁתַּחֲוֶה אוֹ שִׁשָּׁה בְּכַדֵּי
הַשְׁתַּחֲוָּאָה, בָּא לוֹ
בְּאַרְבָּה,² חֲיִיב. בְּקִצְרָה, פְּטוּר. זֶה
הִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבְּמִקְדָּשׁ שָׂאִין
חֲיִיבִין עָלֶיהָ.

וְאִיזוֹ הִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁבְּנִדְהָ
שֶׁחֲיִיבִין עָלֶיהָ, הִיא מְשֻׁמֵּשׂ עִם
הַטְּהוֹרָה וְאִמְרָה לוֹ נְטִמָּאֲתִי
וּפְרֵשׁ מִדֵּי, חֲיִיב, מִפְּנֵי שִׁצִּיאָתוֹ
הַנָּאָה לוֹ כְּבִיאָתוֹ.

האישה – הכוהנת של החיים: המשמעות הרעיונית של טומאת נדה*

שבועות ב, ג-ד

באופן מפתיע, המשנה במסכת שבועות כרכה בכפיפה אחת הלכות בענייני טומאה הנוגעות לשני תחומים שונים מאוד – הלכות מקדש וענייני נדה:

”בא לו בארוכה חייב, בקצרה פטור.
זו היא מצות עשה שבמקדש שאין חייבין עליה.
ואיזו היא מצות עשה שבנדה שחייבין עליה?...
מפני שיציאתו הנאה לו כביאתו.”

מה פשר צמידות זו?

כמעט כל הלכות טומאה וטהרה, שהן כרבע מששת סדרי המשנה, קשורות לבית המקדש מכיוון שהן רגישות לטומאה, כלומר הצורך להימנע ממנה, ישנה רק במקום שיש בו קדושה:

וְלֹא תִטְמָא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שׂוֹכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי ה' שׂוֹכֵן
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

במדבר לה, לד

* תודתי לידידי שמואל פולצ'ק על הערותיו לפרק זה.

מחוץ למקדש, התחום היחיד שיש בו אותה רגישות לטומאה הוא מערכת היחסים שבין איש לאישה. משום כך גם כיום, כשבית המקדש איננו, עדיין נוהגות הלכות של טומאה וטהרה בתחום זה³ וקיימת חובה לטבול כדי להיטהר. הדמיון בין חיי אישות ובין בית המקדש מלמד שהרגישות לטומאה אינה נובעת מגישה שלילית ליחסים בין איש לאישה אלא היא ביטוי לאמונה בקדושת היחסים, כפי שמנסח זאת הבבלי: "איש ואישה זכו שכינה ביניהם" (בבלי, סוטה יז ע"א). אפשר לראות זאת מתוך השוואה לחיובי הטבילה האחרים: היחידים המחויבים לטבול על פי ההלכה הם הכוהנים, שבמסגרת עבודתם נכנסים למקדש, ונשים במסגרת יחסיהן עם אישן.

ועדיין יש לשאול, מדוע דם הווסת מטמא את האישה? יתרה מזו, אם הטבילה היא אכן ביטוי לקדושת הנישואים, למה האישה דווקא מחויבת בטבילה ולא הגבר? התשובה לשאלות הללו נעוצה במהות הטומאה. הטומאה ביהדות קשורה למוות. גופו של המת הוא "אבי אבות הטומאה", וכל דבר מטמא קשור במוות או בהפסד של חיים. הקדושה, לעומת זאת, קשורה לחיים, וכל דבר המרבה את החיים ואת החיות – קדוש. כידוע, בגוף האישה מתפתחת בכל חודש ההזדמנות ליצירת חיים, ומשמעותו של דם הווסת היא שההזדמנות הזאת לא מומשה, הביצית לא הופרתה, וחיים חדשים לא נוצרו בחודש הזה. טומאת נדה אינה נובעת אפוא מטאבו פרימיטיבי, מפחד, אלא מההכרה שביציאת הווסת יש היבט של הפסד חיים.⁴

הטומאה והקדושה מנוגדות זו לזו, ולכן דווקא במקום בו שורה הקדושה יש להיזהר מן הטומאה זהירות יתרה. ביסוד התפיסה כי דם הווסת מטמא עומדת ההנחה שביתר ימות החודש גופה של האישה, המקיים תהליך של יצירת חיים, קדוש. המערכת ההלכתית התבוננה במציאות הביולוגית והעניקה לה משמעות דתית וטקסית. אך שתי המערכות הללו, ההלכתית והביולוגית, מקיימות זיקה עם מערכת נוספת, המערכת הקוסמולוגית. ידועה ההקבלה בין האישה ללבנה הן מצד התהליך המחזורי הן מצד משכו – כשלושים יום. כשם שהירח מגיע למילואו באמצע החודש, שבועיים לפני הסוף, כך גם המחזור של האישה מגיע לשיאו (הביוץ) באמצע המחזור, כשבועיים לפני סופו. בעל האור זרוע, בן המאה השלוש עשרה, העניק לתופעה זו גם היבט הלכתי:

נשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה בר"ח מנהג כשר וישר... תדע לך שבכל חודש וחודש האישה מתחדשת וטובלת וחוזרת לבעלה והיא חביבה עליו כיום החופה כשם שהלבנה מתחדשת בכל ר"ח... ולכך הוי ר"ח יום טוב של נשים.
הלכות ראש חודש, תנד ד"ה בפרק הקורא

בגוף הגבר לעומת זאת, אין מחזוריות. אין בו האפשרות הקדושה של יצירת חיים, ולכן ממילא אין לו גם נגיעה לטומאה.⁵ אפשר לומר שההבדל בין נשים לגברים מקביל להבדל בין כוהנים לישראלים – הכוהנים רגישים יותר לטומאה כיוון שיש באורח חייהם קרבה יתרה אל הקודש. נמצאנו למדים שהנשים הן הכהנות של החיים.

¹ כלומר, האדם מודע שהוא במקדש אבל שוכח ('נעלמה') שהוא טמא.

² יוצא מהמקדש בדרך הארוכה ולא בדרך הקצרה.

³ וכן האיסור לכוהנים להיטמא, הלכה הנובעת מזיקתם לבית המקדש.

⁴ גם וולפסון, נישואין, עמ' 30-33, מסבירה את סיבה הטומאה של דם המחזור בהפסד חיים. דבריה מבוססים על הסבריו של ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי. באותו המקום היא מסבירה כיצד עונה ההלכה לצדדיו הגופניים של המחזור כמו גם לצדדיו הנפשיים-פסיכולוגיים.

⁵ טומאת הקרי שהגבר נטמא בה, וגם בה יש ממד של הפסד חיים, היא מקרית ואיננה אירוע שהגוף מתכוון אליו.